

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

שיעור ממורינו הרב יהודה גנס שליט"א, שבת פרשת אחרי מות, ערב פסח תשס"ח:

בחידושו של האבני נזר לאכול אפיקומן על תנאי

בשו"ת אבני נזר (סימן שפ"א) כתב דמסתבר דמה שאסור לאכול לאחר האפיקומן כדי שיהיה טעם מצה בפיו הוא רק עד סוף זמן אכילתו, ולכן למ"ד דזמן אכילת המצה הוא עד חצות שרי לאכול לאחר חצות כל דבר.

ולכן כתב דמי שעומד סמוך לחצות ורואה שלא יספיק לגמור הסעודה ולאכול האפיקומן קודם חצות, יאכל כזית מצה קודם חצות, ויתנה שאם הלכה כמ"ד עד חצות הרי זה לאפיקומן, ואם הלכה כמ"ד עד עלות השחר יצא ידי חובה באפיקומן שיאכל בסוף סעודתו. וע"ש שעיקר סברתו היא מש"כ שם לעיל מיניה דעיקר המצוה היא שבחצות או עלות השחר (כל מ"ד כטעמיה) שהוא זמן יציאת מצרים – תהיה המצה כבר נאכלת, ובעינן אז שלא תיפסק המצוה לגמרי, וזה ע"י שטעם מצה בפיו.

ולענ"ד יש לדון בדבריו מכמה צדדים, ראשית הלא לכתחילה המצוה היא לאכול את האפיקומן על השובע, (והיינו שגמר שביעתו תהיה על ידו, וכלשון הרמב"ם פ"א מקרבן פסח ה"ג), וכשמתנה כנ"ל – הלא האפיקומן הראשון לא נאכל על השובע.

עוד יש לדון, דהלא יש מן הראשונים דס"ל דמדאורייתא נאכלת המצה כל הלילה ומשום סייג אמרו שתאכל עד חצות, וכדהביא הביאור הלכה (סימן תע"ז סעיף א'), ולשיטתם מסתבר שטעם המצה בפיו צריך להיות עד הבוקר, ומאידיך חובה לאכול קודם חצות. [ומלבד כל הנ"ל הלא כתב הרמ"א בסימן תע"ז ס"א דלכתחילה יסיים גם ההלל וכוס רביעית קודם חצות, אלא דכמדומה דמנהג רוב העולם להקל בזה].

אולם בעיקר יש לדון בזה לענ"ד, דהנה האבני נזר נקט שדין אכילת פסח ואפיקומן על השובע והדין שיהיה טעם מצה בפיו ב' דינים הם, ולכאורה יש לדון בזה, דלכאורה נראה להוכיח מדברי הראשונים שהדין שישאר טעם מצה בפיו הוא השלמת דין שובע, דהנה הדין לאכול על השובע כתב הרשב"ם בפסחים (דף קיט: ד"ה כגון) דילפינן ליה מ"למשחה" שפירושו – לגדולה כדרך שהמלכים אוכלים, והיינו שהמלכים אוכלים בסוף סעודתם את המאכלים המשובחים כדי שישאר טעמם בפיהם, אשר לפ"ז י"ל כנ"ל דהדין שישאר טעם מצה בפיו הוא השלמת דין "למשחה". (וממילא אם אכל את האפיקומן באמצע סעודתו ועשה תנאי – כיון שאכל אח"כ דברים אחרים ממילא לא אכל את האפיקומן כהלכתו בסוף הסעודה).

ונראה להוכיח כן ממש"כ הרשב"ם (שם), וז"ל: אסור לאכול כלום אחר הפסח שלא יאבד ממנו טעם הפסח, ולפי שדינו ליאכל בסוף על השובע וכו' כדכתיב למשחה וכו', עכ"ל, הרי דמפורש ברשב"ם דאם אוכל אחר הפסח משהו – מבטל דין למשחה.

וביותר, דאף דברשב"ם שם אפשר לומר דענין טעם מצה וענין אכילת אפיקומן לשובע ב' טעמים הם, שכתב "ולפי שדינו ליאכל" וכו', דמשמע קצת דהוא טעם נוסף, אולם כשהמרדכי (לד.) ציטט את לשון הרשב"ם כתב "לפי שדינו ליאכל" וכו', דמבואר בדבריו דטעם אחד הוא.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

ולכאורה, גם מדברי הרמב"ם מוכח כן, דשם בהלכות קרבן פסח הזכיר שאוכל הפסח לבסוף כדי לאכול ממנו אכילת שובע, ע"ש, ובהלכות חמץ ומצה (פ"ח ה"ט) כתב, וז"ל: ואח"כ נמשך בסעודה וכו' ובאחרונה אוכל מבשר הפסח וכו' ואינו טועם אחריו כלל, ובזה"ז אוכל כזית מצה ואינו טועם אחריה כלום, כדי שיהיה הפסק סעודתו וטעם בשר הפסח או המצה בפיו, עכ"ל, וממה שבהלכות קרבן פסח הזכיר רק טעם ד"שובע", ובהלכות חמץ ומצה הזכיר רק טעמא ד"טעם פסח ומצה בפיו", נראה לכאורה כנ"ל דהא מילתא הוא.

גם מלשון הרמב"ם הנ"ל "כדי שיהיה הפסק סעודתו", נראה קצת כנ"ל, שהוא ענין של חשיבות שגמר סעודתו תהיה במצה או באפיקומן.

ואם כנים אנו בכל הנ"ל נראה שהדין לא לאכול אחר האפיקומן אינו דוקא עד סוף זמן מצותו, אלא אין לו לאכול אחר האפיקומן בסעודה זו או אפי' אחר הסעודה בזמן שאין גגילים לאכול סעודה נוספת.

[ב] עוד יש לדון בדברי האבני נזר, דהנה כל דבריו הם באם מועיל טעם תנאי במצוות, אולם כידוע נחלקו בזה האחרונים, שיש אומרים שאף שמתנה – בכל אופן קיים המצוה, וי"א דמהני תנאי. אולם יש לדון דהכא עדיף (וכו"ע יודו דמהני תנאי), דהאחרונים דנו בעיקר בתנאי התלוי בדבר עתידי, אולם כאן שהתנאי תלוי בלשעבר (דהיינו כמאן הלכה, אי כמאן דאמר עד חצות או כמאן דאמר עד עלות השחר), עדיף טפי, ועוד יתבאר אי"ה.

והנה בהגדה של פסח מבית לוי (בריסק) כתבו בשם הגרי"ז ששייב את עצתו של האבני נזר, ואמר שאפי' אין צריך לעשות תנאי. וצ"ב אם הדברים שם מוסמכים, דלכאורה מה שנכתב שם צ"ע מדוע אין צורך בתנאי כדי לכוון אם אכילתו לשם אפיקומן היא בכזית זה או זה.

אלא דיתכן, דהלא מצינו שאפשר לאכול יותר מכזית אחד לשם אפיקומן, וכדכתב במשנה ברורה (סימן תע"ז ס"ק א') דלכתחילה יאכל שני כזיתים, גם כתב המשנה ברורה (בסימן תע"ח ס"ק א') שאם טעם אחר האפיקומן, אף דבדיעבד יצא ידי חובתו (וכמו שכתב המ"ב בסימן תע"ז ס"ק י"ב), מ"מ יאכל עוד אפיקומן, הרי דאפשר לאכול ב' פעמים אפיקומן. ומסתבר שהדין לא לאכול אחר האפיקומן הוא רק מהכזית האחרון של האפיקומן, דלכאורה אין צריך שטעם כל האפיקומן ישאר בפיו, אלא שישאר בפיו מטעם האפיקומן, דנראה שבזמן שאכלו פסח היה מותר לאכול באמצע עוד דברים, ורק לאחר סיום האכילה היה אסור לאכול דברים אחרים.

ולפ"ז מה שנכתב בשם הגרי"ז הוא פשוט, דאם ננקוט כאבני נזר – לא בעינן כלל לדיני תנאים, אלא דיכול לכוון בב' האכילות לשם אפיקומן, ויצא ממ"נ. [שוב ראיתי דיש לדון בזה דמ"מ אם הזמן הוא רק קודם חצות יתכן שמה שאוכל אחר חצות הוא כעין כל תוסף, וכישן בשמיני עצרת בסוכה, ועיין].